

Björksplintborren uppmärksammas i Surahammarstrakten

Rune Widenfalk

Under namnet barkborrar sammanförs en del små, cylindriska skalbaggar, såsom splintborrar, äkta barkborrar och vedborrar. Moderdjuren borrar sig in under barken eller i veden, där de anlägger mer eller mindre komplicerade gångsystem, olika för varje art. I Sverige finns ett 80-tal arter, av vilka en del tillhör skogens allvarligaste skadegörare. De angriper såväl barr- som lövträd och kan förorsaka svår skadegörelse genom sitt näringsgnag i kronor på friska träd eller genom larvernas verksamhet under barken eller i veden. Skalbaggarna svärmar i regel under våren och försommaren. De angriper då mer eller mindre sjuka eller av annan anledning, t.ex. torka försvagade träd.

Tom Sävström har berättat för mig om angrepp av björksplintborren (*Scolytus ratzeburgi*) på skadade björkar i Surahammarstrakten. Angreppet observerades på grund av stark aktivitet av hackspettar (främst spillkråkan) som är mycket begivna på björksplintborrens proteinrika larver, framförallt under vintern. Hackspettarna bidrar på detta sätt verksamt till att stammen av björksplintborren och andra barkborrar hålls nere.

Här följer några data om arten. Björk-

splintborren är en ca. 5-6 mm lång svart splintborre (se fig. 1 och i profil fig. 2). Arten är vanlig på björk i hela landet. Övervintring sker i larvstadiet, och skalbaggar kläcks i juni. Näringsgnaget utförs i fina kvistvinklar på friska björkar, varefter djuren borrar sig in i döende eller nyss döda, stundom även till synes fullt friska stående björkar, främst grova träd. Den befruktade honan gör en vertikal rak, ca. 10 cm lång s.k. modergång. I gångens väggar utgnager hon små nischer och i var och en av dem anbringas hon ett ägg. När larven kommer fram gnager den sig in i veden, så att från modergången utstråla lika många sidogångar som antalet lagda ägg. Till att börja med är dessa larvgångar ganska smala, men efter hand som larven växer gnager den gången bredare och bredare. Hela gångsystemet är djupt inskuret i splinten och synnerligen regelbundet (se fig 3). Ett angrepp av denna skalbagge är lätt att upptäcka på grund av den vertikala rad "lufthål" honan gör i anslutning till modergången (se fig.4). Utvecklingen är 1-årig.

Skalbaggarna angriper gärna genom t.ex. översvämning, brand eller kalätning av fjärilslarver försvagade björkar och påskyndar härigenom deras avdöende. Rätt vanligt är vidare att plötsligt

friställda, som fröträd kvarlämnade björkar på de norrländska hyggena dukar under för denna insekt. För att förhindra en alltför kraftig spridning av arten brukar det rekom-menderas att angripna träd avverkas och barkas helst under hösten. Dock bör det påpekas att då arten vanligen angriper redan sjuka träd, så är de ekonomiska förlusterna ringa.



Fig. 1. Björksplintborre. (Efter B Landin)

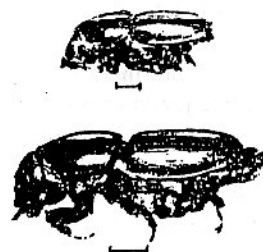


Fig. 2. Björksplintborren (*Scolytus ratzeburgi*) är en i södra Sverige allmän barkborre, ovan hannen, nedan den större honan, nat. storl. 4,5 - 7 mm. (Efter Tullgren).

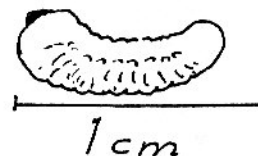


Fig. 5. Larv från björk vid Dammen. (T Sä).

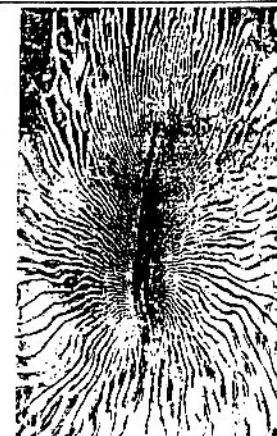


Fig. 3. Gångsystem, björksplintborre. (Efter Lekander)



Fig. 4. En dylik rad små runda hål på en björkstam utvisar, att den är angripen av björksplintborren. De gå in till modergången och uppgivas gnagas av hannarna. (Efter Tullgren)

De vårtbjörkar som angripits av björksplintborren 1995-96 har jag noterat vid Dammen (3 st) som avverkas genast, i Kohagen (2 st), Skyttorp (1 st), norr fornborgen (1 st), Hovgårdens björkallé (1 st), och Usträngsbo (1 st). I samtliga fall rör det sig om grova björkar i hagmarksbiotop.

T Sävström

Kattugglan återfick flygförmågan och friheten

Tom Sävström

Några dagar före jul fann min granne Roger Börjel en kattuggla sittande på marken under sin carport. Jag "larmades" och efter att ha infångat uggan, som var oförmögen att flyga, misstänkte vi att ena vingen var bruten. Det rådde ingen tvekan om jag skulle försöka hjälpa denna varelse eller ej, det räckte med att möta blicken från de stora svarta ögonen så var saken klar. Hon fick bo i förrådet.

De första dagarna fick jag mata henne, (tror det var en hona), med köttfärs och grytbitar av nötkött. Av veterinär Nils Håkansson på Regiondjursjukhuset i Strömsholm fick jag lära mig att ge en nypa kalkmjöl på varje köttbit. Naturligt får de i sig kalk via möss och sorkars skelett, utan det tillskottet dör de inom några veckor. På Strömsholm konstaterades att vänster vinge var bruten, varvid denna "stiftades". Inlämnaren av skadad fågel måste sedan själv ta ansvaret för den fortsatta vården.

Snart nog började hon äta på egen hand och via fallor tillsågs att i husmanskosten ingick markernas smågnagare då och då. Hon blev allt piggare, stötte upp spybollar och sprutade skit hej vilt

i förrådet, inte alltid på utlagt tidningspapper.

För att störa henne så lite som möjligt inskränktes mina besök till de tillfällen då mat överlämnades. Matade jag på ljusa dagen satt hon på favoritplatsen i bokhyllan och plirade med ögonen. Var det mörkt ute var hon mera aktiv och dök genast ner i något skrymsle och gömde sig. Det hände att hon i rädslan till och med flög mot fönstret. Hon visade inga tecken på att släppa sin skygghet, tack och lov.

För att göra det lite mera ombonat för min gäst ställde jag in en kattuggleholk på ett bord, men hon tycktes inte ofta sitta däri. Genom att ha tillgång till ett fönster inbillade jag mig att hon behöll en viktig kontakt med "utelivet".

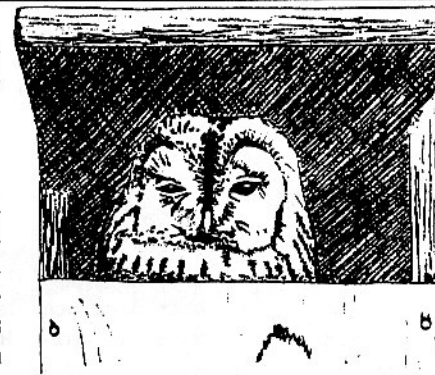
I mitten av februari tog veterinären bort stiftet och Strix aluco förklarades fullt frisk, varande vid gott hull och full av energi. Trots att jag kände en viss tillfredsställelse över att ha lyckats hjälpa en utsatt rovfågel, började jag också känna en ångslan för hennes fortsatta liv. Men så mycket mera än att ge henne flygförmågan och livskraften tillbaka kunde jag knappast göra. Hjälpt

kattugglorna med bostäder har jag gjort tidigare, då vi i SBF satt ut 15-talet holkar i surahammarstrakten.

Avskedet

När våren kommer börjar det hända saker i huvudet på en kattuggla. Nu väntade vi bara på värmen och någon vecka in i mars kom äntligen det efterlängtrade väderomslaget. Den 23 mars var det dags att ta avsked. På dagen satte jag upp kattuggleholken i den finaste backen i Elingbo och slängde några köttbitar i den. I skymningen bar jag ut uggan och stoppade in henne i holken, tog min stega och åkte hem.

De närmaste dygnet gjorde jag några besök på platsen men hon tycktes inte ha stannat vid holken. I påskhelgen berättade Mikael för mig att han sett en kattugglehane överlämna en sork till sin hona, vilket skedde i närheten av en holk, inte långt från Elingbo. Det var nog "min" uggla, nåt annat vill jag inte tro!



Kattuggla Teckning: Mikael Leppälampi

TACK vill jag rikta till personalen på Strömsholm som välvilligt och engagerat ställde upp vid mina två besök. Till Lennart Eriksson som i sin vedbod fängade sorkar och möss och i högsta grad bidrog till uggans väl och ve, och till familjen Linerstad som tillhandahöll ett antal sandekorrar.

PS. Gunnel tackar uggan för att vårt förråd nu blir skurat och äntligen om-målat! DS.

Spåren i snön berättar....

Vid en långtur på skidor under servintern över Klysen och Stora Flyten tillsammans med Lennart och Mikael (vilket blivit tradition) gjorde vi några intressanta iakttagelser. Några hundra meter norr Klysen tilldrog sig en orädd tjädertupp vårt intresse.

När vi satt och fikade på en myrholme svepte en kungsörn förbi bakom oss, lågt över skogen. Kanske var det tjädertuppen, som satt öppet i en talltopp, örnen hade i sikte.

Ute på det öppna myrplanet såg vi spår i snön efter småfåglar och spåren var koncentrerade till de ur snön uppstickande tuvorna av vitag (*Rhynchospora alba*). Förmodligen var det en flock gråsiskor som sökt omväxling från sin basföda, som så här års utgörs av björk- och klibbalfrön.

Allehanda ogräsfrön ingår också i dessa fåglars föda, dock var vitagens frukter i detta sammanhang för oss en ny kunskap.

Tom Sävström

Sett och hört i markerna

Mikael Leppälampi

Isen har just släppt från våra sjöar i början av maj, efter en snöfattig och kall vinter. Grunda sjöar har fått syrebrist på grund av den tjocka isen och i Lisjöbäcken kunde man i islossningen räkna döda fiskar i tusental. Flyttfågla-larna som kom i början av april har haft problem att hitta öppet vatten. Gäss och svanar har setts rasta nästan på varje gårde där det funnits något ätbart.

Här följer en sammanställning från årets början; Den 1/1 sågs en **duvhök** vid torvmossen i Ramnäs. **Tallbit** fanns kvar fortfarande vid årets början med 20 ex. vid Gåsvad 6/1, 2 ex. vardera vid golfbanan och Bårhuset den 14/1, 4 ex. vid Skyttorp 11/2, 2 ex. Björbolunden 18/2 samt vid Stora Bjursjön 24/3. **Bergfink** 2 ex. fanns 6/1 i Åsenlund, Ramnäs. **Varfågeln** har setts vid Hovgårds gårde 4/2, Fellingén 16/2 och Lisjö ängar under hela våren. Den 6/1 sågs ett 20-tal **domherr** på lagårdsbacken i Seglingsberg.

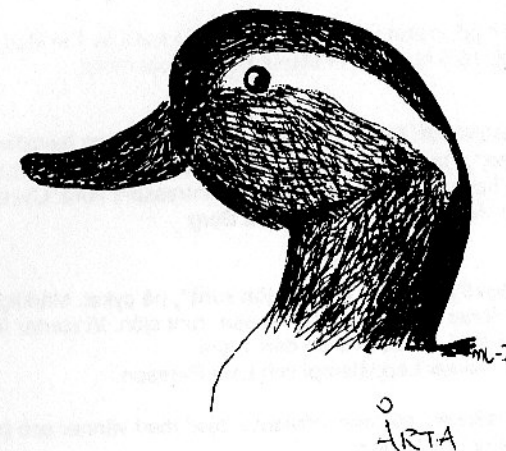
Vid Seglingsbergs kraftstation fanns en **brunand** (hane) bland några **knipor** den 10/2. Vid Norrsjön och Klockarbo har **nötkråka** observerats vintern och våren, liksom i Björbolunden vid Långsjön. 14/2 fanns 125 **sidensvan**-sar i Surahammar. **Pärugglan** har hörts på 10 lokaler i kommunen. Även i år verkar smågnagarna ha uteblivit.

Den 1/4 hittades en död **kattuggla** i en lada i Kungshammar. Glädjande är den **Berguv** som ropar i virsboskogarna.

Gråspetthonan vid Målarbacken fanns kvar till mitten av mars. Den **mindre hackspetten** rapporteras då och då, bl.a. från Norrsjölunden 20/1, Målarbacken 10/2, Elingbo 23/3 och vid Näs, Östersjön 24/3. **Steglitz** vid Gåsvad 24/3 och 3 ex. vid Lisjö ängar 7/4. Den 22/3 sågs 10 **snösparvar** vid Lisjö ängar och en **järpe** vid norra Gryten. En **råka** fanns med i kråkflocken i Lisjö 3/4. **Hornugglan** hördes ropa på natten den 4/4 vid Furnäs, Lisjö ängar och Baståsen.

Den utmärkta fågellokalen Lisjö ängar har rastats av mycket fågel i april, trots liten översvämning. Många "nya" fågelskådare har upptäckt lokalen. Toppnoteringar som 150 **sångsvan**, 250 **sädgäss** och 400 **gräsänder** kan nämnas. Även rariteter som **mindre sångsvan** 2 ex. den 8/4 och 3 ex. den 17/4, **bläsgås** med 2 ex. 9/4 och 5 ex. 10/4, **spetsbergsgås** 2 ex. 12/4 har setts.

Pilgrimsfalken gästade Lisjö ängar med att slå ett byte den 5/4 och två **havsörnar** fick alla ändrar att lyfta 12/4. Annandag påsk fanns en **årta** och en tidig **brushane** där liksom en



Teckn. Mikael Leppälampi

sträckande **fjällvråk**. Samma dag fanns två **stenknäck** i Norrsjölunden.

Västsuragårderna har haft en översvämning där rastade 400 **gräsand**, **sångsvan**, **sädgäss** och en **spetsbergsgås** 14/4. Den 10/4 sågs en **större strandpipare** där och en av samma art vid Lisjö ängar 17/4. **Rördrommen** tutade från lisjöviken 17/4. Den 6/4 sågs en **stenfalk** vid Lisjö ängar och en den 27/4 vid Turkie gården.

Efter en väg vid Rälken har en spelgalen **tjäderhöna** (!) hållit till.

Nätterna 22 och 23 april sträckte flera flockar **sjöorre** över kommunen. Den 22/4 flög en **smålom** över Skogsmuren och vid Skärpan i Ramnäs fanns den 23/4 två **småskrak**. Den 26/4 låg ett par **salsskrak** i Västersjön. Slutligen noterar vi två **skedänder** vid Gnien den 28/4 och en spelande **strandpipare** på Surahammars bruksområde den 29/4.